

67-72-54/2
24.09.2020

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.052.017 у Національному
університеті «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 12
м. Львів, 79013

В І Д Г У К

опонента кандидата юридичних наук Лемехи Р.І.
на дисертацію **Мигалья Романа Васильовича** за темою «Катування:
кримінологічний аспект», подану на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Відповідно до Конституції України, життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Тому перед державою стоїть обов'язок у захисті вказаних прав, з якого випливає, що «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню». Суспільна небезпека катувань полягає в тому, що вони посягають на досить широке коло суспільних відносин, що забезпечують обстановку загального спокою, суспільну мораль, фізичну і психічну недоторканність особи, нормальний фізичний і психічний розвиток підростаючого покоління. Характерною рисою катувань є їх латентність, оскільки багато осіб, які стали учасниками катування, приховують ці події через побоювання та безкарність. Окрім цього, катування має ряд загальних не тільки кримінально-правових, а й кримінологічних ознак: їх детермінація, характеристика осіб, які їх здійснюють, і, відповідно, заходи попередження. В даний час практику попередження катувань в країні навряд чи можна назвати ефективною, що пов'язано з небажанням і боязню потерпілих звертатися за допомогою до правоохоронних органів, недоліками в роботі самих правоохоронних органів щодо профілактики зазначеного злочину, слабким попереджувальним потенціалом кримінального покарання за такі діяння. У цих умовах необхідні розробка і реалізація нових, більш ефективних попереджувальних заходів впливу на названий злочин, що

дозволить скоротити не тільки кількість катувань, а й насильницьких злочинів в країні в цілому. Зазначені обставини чітко підкреслюють актуальність теми щодо кримінологічної характеристики катувань і обумовлюють науковий інтерес до неї.

Актуальність наукового дослідження Р.В. Мигаля обумовлена також й тим, що у кримінологічній теорії на сьогодні глибокі комплексні дослідження кримінологічної характеристики катувань не проводилось. І тільки окремі аспекти теми висвітлювались у працях окремих вчених-кримінологів. Тому автор присвятив увагу розробленню кримінологічної моделі і сутності катувань в цілях вирішення нагальних завдань запобігання цьому виду злочинів. Зазначене й обумовлює необхідність сучасного комплексного наукового дослідження наведеної тематики.

Автор правильно визначив мету та завдання дослідження, обрав відповідну методичку його проведення. Саме тому **обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликають сумніву.** Дисертантом опрацьовано солідну кількість (241 одиниця) джерел, присвячених тематиці наукового дослідження. При цьому, автор проаналізував наукові підходи щодо визначення кримінологічної сутності катування, що безсумнівно впливає на удосконалення системи запобігання зазначеному виду злочинів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що автором концептуально обґрунтовано доцільність використання модельного підходу до визначення кримінологічної сутності катування та засобів його нейтралізації.

На підставі проведеного кримінологічного дослідження проведено кримінологічну характеристику особи, яка вчинила катування: особи чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, з середнім освітнім рівнем, що перебувають в сімейно-шлюбних відносинах, та жертви вказаного злочину: повнолітня особа здебільшого чоловічої статі віком від 18 до 45 років, що проживає в містах. Автором виокремлено типи злочинців, що вчиняють

катування: ситуативно-криміногенний тип, ситуативний тип, послідовно-криміногенний тип та випадковий тип, а також визначено чинники, які детермінують вчинення катування: 1) загального характеру, серед яких: економічні причини і умови – низький рівень доходів населення, скорочення робочих місць, безробіття, неможливість подальшого працевлаштування, що формує у багатьох громадян стан незадоволеності своїм соціальним становищем, стан безвиході, дратівливості, конфліктності, що в свою чергу веде до скоєння злочинів, в тому числі насильницьких, таких як катування; духовно-моральні: поширеність в суспільстві насильства, жорстокості, статевої розбещеності, всесиля грошей, знецінення людського життя, алкоголізм і наркоманія; 2) специфічні, які полягають в законодавчих суперечностях, що визначають злочинність і караність насильницьких діянь, катування в тому числі; незахищеність потерпілих від катування, проблеми, пов'язані з лікуванням від алкоголізму і наркоманії, і деякі ін.; 3) індивідуальні, зумовлені недоліками особистісного характеру, властивими конкретним злочинцям, які здійснюють катування: низький освітній рівень злочинця; алкогольна та наркотична залежність; психічні захворювання і відхилення; агресивність і жорстокість як типові риси характеру; аморальність і протиправність поведінки. Також автором запропоновано: - систему заходів кримінологічного попередження катування через розробку та прийняття цільових програм, спрямованих на надання матеріальної, психологічної, медичної допомоги і підтримки громадян, які опинилися в кризовій ситуації; класифікацію осіб, які найчастіше стають жертвами катувань: особи, які зловживають алкогольними напоями чи систематично вживають наркотичні засоби; особи, які самі ініціюють порушення громадського порядку; молодь; засоби індивідуального попередження катування: примус (система покарання та заохочення); переконання (бесіда, власний приклад, правове культурне, та релігійне виховання); надання допомоги (працевлаштування, поліпшення побутових умов); наукові пропозиції, щодо кримінологічної характеристики катування.

Зміст, структура дисертації, коло розглянутих у ній питань та сформульовані результати й пропозиції свідчать про те, що авторка провела глибоке наукове дослідження. Достовірність та обґрунтованість висновків забезпечені за рахунок використання дисертанткою загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, дисертантом використано: *історико-правовий метод* – для визначення стану дослідження проблеми катування; для дослідження процесу розвитку та заборони катування (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий* – для проведення аналізу позицій науковців щодо даної проблематики; для дослідження діючого законодавства та порівняння його з законодавством іноземних держав (підрозділи 1.2); *метод аналізу та синтезу* – для проведення та виділення окремих елементів кримінологічної характеристики катування (підрозділи 2.1, 2.2); *метод лінгвістичного аналізу* – для розроблення та уточнення термінів «катування», «жорстоке поводження» та ін. (підрозділи 1.1); *функціональний метод* – для визначення чинників, які детермінують вчинення катування (підрозділи 2.3); *метод моделювання* – для формулювання позицій щодо системи заходів попередження катування (розділ 3); *соціологічні методи* (опитування, анкетування, експертні оцінки) – для проведення соціологічного опитування; *статистичний метод* – для узагальнення кримінальних проваджень (справ) про катування, статистичних даних МВС України, Генеральної прокуратури; *метод узагальнення* – для формулювання висновків.

У науковій роботі використано наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі кримінології та кримінального права. Науково-правову базу роботи складають положення Конституції України, міжнародно-правові договори, закони та інші нормативно-правові акти, що регламентують діяльність у сфері розслідування та протидії злочинам.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес у науково-дослідній сфері, у правотворчості, у правозастосовній діяльності та у навчальному процесі. Так, основні положення та висновки, викладені у дисертації, може

бути використано: у *науково-дослідній діяльності* – для удосконалення, вивчення та подальшого розвитку аспектів кримінологічної характеристики катування; у *правотворчості та в юридичній практиці* – для підвищення ефективності попередження підрозділами Національної поліції вчинення катування; у *навчальному процесі* – під час вивчення навчальної дисципліни «Кримінологія», «Кримінальне право» та суміжних спецкурсів, підготовки навчально-методичних комплексів, мультимедійного забезпечення, підвищення кваліфікації як науково-педагогічних, так і практичних працівників.

Повнота викладу наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, анотації та опублікованих працях. Основні положення дисертації з достатньою повнотою викладені у дев'яти наукових працях, із яких п'ять – наукові статі у фахових виданнях (у тому числі одна у науковому періодичному виданні іноземної держави), а також чотирьох тезах доповідей на науково-практичних заходах всеукраїнського та міжнародного рівня.

Зміст анотації дисертації ідентичний основним положенням дисертаційного дослідження. Дисертація та анотація оформлені відповідно до встановлених вимог. Дослідницька робота виконана на високому науково-теоретичному рівні. Автором по-новому вирішені теоретичні питання теми дослідження, які є вагомим внеском у кримінологічну науку, а також свідчать про глибокі знання дисертанта з питань, пов'язаних із розробленням кримінологічної моделі вчинення катувань та запобігання їм, вміння дисертанта абстрагуватися від другорядних питань та зосереджувати увагу на принципових і практично значущих проблемах виконаного наукового дослідження.

Власне бачення шляхів вирішення певних проблем, обґрунтований підхід до їх розв'язання дозволили дисертанту висловити низку нових та таких, що заслуговують на увагу, теоретичних положень і пропозицій. Зазначене, поміж іншого, стосується доцільності удосконалення заходів

попередження злочинності. Зокрема, автором визначено, що за допомогою трьох видів заходів попередження злочинності, а саме загально-соціальних, спеціально-кримінологічних й індивідуальних можна попередити вчинення катування. Серед загально-соціальних заходів попередження катувань слід назвати перш за все: розробку та прийняття цільових програм, спрямованих на надання матеріальної, психологічної, медичної допомоги і підтримки громадян, які опинилися в кризовій ситуації. З метою підвищення ефективності системи спеціальних заходів слід враховувати: 1) попередження, виявлення і припинення катування цілком можливе на ранньому етапі; 2) ефективність діяльності по припиненню катування багато в чому залежить від професіоналізму діяльності спеціальних органів та співробітників; 3) проблема попередження катування потребує подальшої теоретичної розробки та вдосконалення законодавства, практичного його впровадження; 4) кримінологічний аспект попередження катування значно ширший, ніж кримінально-правовий і оперативно-розшуковий аспекти.

Не може залишитися поза увагою й солідна статистична і емпірична бази дослідження, які охоплюють узагальнення статистичних даних Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури, практика Європейського суду з прав людини (60 кримінальних проваджень за фактом вчинення катування) та результати анкетування 300 респондентів (громадян, працівників правоохоронних органів та прокуратури). Зокрема, автором визначено, що 52,8 % з них припадає на осінньо-зимовий період, а 47,2 % – на весняно-літній. Основна маса таких діянь (62,6 %) припадає на часовий період з 18 до 24 год.; 24,4 % – з 00 до 08 год. і найменша частка (13,0 %) – на денний час з 8 до 18 год. Тому, констатовано, що основна маса катувань (87,0 %) відбувається в вечірній і нічний періоди часу, період, який співвідноситься з моментом перебування жертви на самоті, тобто без очевидців і свідків, що, без сумніву, необхідно враховувати при організації попереджувальної роботи за такими злочинами. Щодо співвідношення міської і сільської злочинності, то катування становить 88 % і 12 %

відповідно. Також, автором встановлено, що 46,4 % катувань було скоєно в правоохоронних органах; в будинку, на квартирі, дачі – 40,7 %; в громадських місцях (на вулиці, сквері, у дворі будинку) в ресторанах, магазинах, під'їздах – 8,9 %; в автомобілі – 1,4 %. Решта злочинів (2,6 %) була здійснена в інших місцях.

Дисертантом детально проведено класифікацію способів вчинення зазначених злочинів. Вчинення катувань із застосуванням винним тільки м'язової сили по відношенню до своєї жертви: а) нанесення ударів руками в різні частини тіла – 44,3 %; б) нанесення ударів руками і ногами в різні частини тіла – 29,8 %; в) хапання за волосся, руки або інші частини тіла, удушення, тягання, штовхання на різні тверді предмети – 11,4 %. Застосування винним крім мускульної сили різних предметів як знаряддя нанесення побоїв: нанесення ударів по різним частинам тіла руками із застосуванням побутових предметів (молотки, палиці, пляшки, ремені) – 12,2 %. Заподіяння фізичних страждань шляхом насильницького позбавлення доступу жертви до їжі і (або) води при катуваннях – 2,3 %. Автором підтверджено, що найчастіше такі злочин як катування вчиняють чоловіки (57,2 %); (42,8 %) – жінки.

Мигаль Р.В. за результатами вивчення судової та слідчої практики виділив такі мотиви вчинення катування: непокору потерпілого, його небажання виконувати вимоги винного – 35,7 %; ревності – 26,2 %; помста – 23,8 %; хуліганський мотив – 5,5 %; заподіяння мук жертві, знущання – 5,5 %; реакція на протиправну поведінку потерпілого – 3,3 %.

Позитивно оцінюючи науково-теоретичну та практичну значимість дисертаційного дослідження Р.В. Мигалю, його актуальність, наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для розв'язання питань з розроблення кримінологічної моделі вчинення катувань, а також запобігання катуванням, необхідно наголосити, що окремі положення дисертації недостатньо чіткі та небезперечні, деякі висновки не досить

переконуючі або вимагають наведення додаткових аргументів під час захисту та дають можливість вступити у дискусію з автором:

1. Дисертантом сформульовано тему наукової роботи як «Катування: кримінологічний аспект». Безумовно, у кримінологічній науці катування розглядається як багатоаспектна проблема. Водночас, вважаємо достатньо дискусійним рішення дисертанта максимально розширити тему свого дослідження. Адже, певні кримінологічні аспекти сутності катування, виходячи зі змісту дисертації, залишились дещо поза його увагою, особливо, що стосується системи заходів протидії та попередження катувань. Звичайно, на це є об'єктивні причини, бо охопити всі кримінологічні аспекти проблеми в межах визначеного об'єму дисертації досить складно.

2. Розділ 1 дисертації сформульований автором дослівно: «Катування: поняття та загальна характеристика, історичний і зарубіжний досвід протидії». В цьому розділі (стор. 22-37 дисертації) автор досліджує еволюцію та наводить загальну характеристику катувань в історичному аспекті. Однак, виходячи з буквального розуміння назви вищезазначеного розділу виникає бажання ґрунтовно ознайомитися з історичним досвідом протидії катуванням. Можливо, в процесі захисту своєї дисертації автор вкаже, що він мав на увазі.

3. Узагальнюючи міжнародні стандарти запобігання катуванням, автор на стор. 55-56, 58 дисертації наголошує на нормах законів України, котрі покликані активізувати боротьбу з катуваннями в Україні. Зокрема, на зазначених сторінках дисертації автором досліджено норми Кримінального кодексу України, а також згадано Закон України «Про Національну поліцію» та Закон України «Про Державне бюро розслідувань». Вважаємо, що аналізована в дисертації проблема запобігання катуванням напряду стосується також і таких правоохоронних органів як Служба безпеки України та Національне антикорупційне бюро України. На жаль, ні в тексті дисертації, ні в списку джерел не зустрічаються ні Закон України «Про

Національне антикорупційного бюро України», ні Закон України «Про Службу безпеки України».

4. За результатами рецензування дисертації Р.В. Мигалю вважаємо, що більш вдалим було б розмежувати в дослідженні підрозділ 2.2 «Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила катування та особи, яка зазнала катування» на два окремі підрозділи: «Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила катування» та «Кримінологічна характеристика особи, яка зазнала катування». Так само, вважаємо, що більш вдалим в дисертації було б розмежувати підрозділ 3.2 «Спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи попередження катування» на два окремі підрозділи: «Спеціально-кримінологічні заходи попередження катування» та «Індивідуальні заходи попередження катування».

5. За загальними правилами Розділ 2 в дисертації на здобуття ступеня вищої освіти доктор філософії є основним (найбіль об'ємним). Однак, зазначений основний розділ дисертації (об'єм розділу 2 складає 53 сторінки) дещо менший від заключного Розділу 3 рецензованої дисертації (об'єм розділу 3 складає 77 сторінок).

Однак, слід констатувати, що вказані зауваження мають здебільшого характер побажань щодо подальшого покращення наукової роботи або є дискусійними та такими, що не знижують достатньо високого рівня і позитивної характеристики дисертаційного дослідження Р.В. Мигалю за темою «Катування: кримінологічний аспект», що є завершеною науковою роботою, виконаною особисто здобувачкою у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора у кримінологічну науку України. У роботі отримано нові доктринально аргументовані результати, які у сукупності мають істотне значення для розроблення кримінологічної моделі вчинення катувань, а також розвитку можливостей її практичного

використання у цілях вирішення нагальних завдань запобігання цьому виду злочинів.

Дисертація Р.В. Мигалья відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10 та 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – **Мигаль Роман Васильович** – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Опонент:

доцент кафедри медичного права
факультету післядипломної освіти
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького
кандидат юридичних наук

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
Львівського національного
медичного університету
Данила Галицького

Р.І. Лемеха